

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2005-09-16

UDK 355.23:356.25(=163.6)(42)"1941/1945"

VOJAŠKO URJENJE SLOVENSКИH PRIPADNIKOV MISIJ *SPECIAL OPERATIONS EXECUTIVE* (SOE) MED LETI 1941 IN 1945

Blaž TORKAR

Vojaški muzej Slovenske vojske, SI-1210 Ljubljana-Šentvid, Koščeva 6
e-mail: blaz.torkar@gmail.com

IZVLEČEK

Prispevek obravnava organizacijo ter postopke rekrutiranja in urjenja agentov, ki jih je uporabljala britanska uprava za posebne operacije (SOE). Natančno opredeli vrste urjenj te posebne službe in vrste tečajev, ki so jih opravljali Slovenci v okviru SOE na Bližnjem vzhodu. Natančneje so opredeljene razlike med postopki rekrutiranja in urjenja na Bližnjem vzhodu in v Angliji. Prispevek vsebuje tudi osebne in fizične posebnosti Slovencev, ki so se urjenj udeležili.

Ključne besede: rekrutacija, urjenje, diverzija, sabotaža, SOE, Kairo, Bližnji vzhod, Slovenci, Ivan Rudolf

ADDESTRAMENTO MILITARE DEGLI SLOVENI IMPEGNATI NELLE MISSIONI *SPECIAL OPERATIONS EXECUTIVE* (SOE) NEGLI ANNI 1941–1945

SINTESI

L'articolo descrive l'organizzazione e i processi di reclutamento e addestramento degli agenti utilizzati dall'amministrazione britannica per le operazioni speciali (SOE). L'autore cataloga con precisione i tipi di addestramento del servizio speciale e i vari tipi di corsi seguiti dagli sloveni nel quadro della SOE nel Medio Oriente. Vengono descritte in dettaglio le differenze tra i processi di reclutamento e addestramento nel Medio Oriente e in Inghilterra. Il contributo contiene anche la descrizione delle caratteristiche personali e fisiche degli sloveni che presero parte alle operazioni speciali.

Parole chiave: reclutamento, addestramento, incursione, sabotaggio, SOE, Kairo, Medio Oriente, sloveni, Ivan Rudolf

UVOD

Tematika sodelovanja Slovencev z britanskimi tajnimi službami med drugo svetovno vojno je bila do nedavnega slabo raziskana, ker je to onemogočala nedostopnost arhivskega gradiva britanskih tajnih služb. Večino Slovencev, ki je sodelovala z britanskimi tajnimi službami, so predstavljali mladi primorski fantje, ki so bili prisilno mobilizirani v italijansko vojsko in so jih Britanci ujeli v severni Afriki. S pomočjo primorskih družbeno-političnih delavcev, kot so bili prof. Ivan Rudolf, dr. Ivan Marija Čok in dr. Miran Rybář, so se vključili v jugoslovansko vojsko in sodelovali z upravo *Special Operations Executive* (SOE) in z oddelkom *Inter-Services Liaison Department* (ISLD)¹ na področju vojaškoobveščevalnega dela v okviru posebnih in vojaških misij, ki so jih med vojno poslali v Slovenijo in nekatere kraje Jugoslavije.

SOE je slovenske kandidate izurila na radiotelegrafskem in diverzantsko-sabotažnem področju, ki je vključevalo tudi obvezni padalski tečaj kot pogoj za odhod na misijo. Prek misij so zavezniki dobivali pomembne informacije o Sloveniji, oborožitvi, moči, razporeditvi sil osi in tudi samem odporiškem gibanju. Prek zvez, ki so jih vzdrževali s temi misijami, so zavezniki pošiljali precej materialne in strateške pomoči partizanskemu gibanju v Sloveniji. Večina slovenskih pripadnikov misij se je med vojno vključila v Narodnoosvobodilno gibanje (NOG) in po vojni doživela tragično usodo, ki je bila posledica sumničenj Komunistične stranke in jugoslovanskih varnostnih služb, ki je za vse, ki so sodelovali z Britanci, sumila, da so bili britanski vohuni.

SOE² je kljub svojemu kratkemu delovanju (1940–1945) veliko prispevala v bogato tradicijo britanskih tajnih in varnostnih služb. Njen glavni namen je bil zanetiti in koordinirati upor v okupirani Evropi in širše. V razpravi obravnavam na podlagi neobjavljenih in objavljenih britanskih virov ter na podlagi ustnih pričevanj dveh nekdanjih sodelavcev britanskih tajnih služb različne postopke rekrutiranja, selekcije in urjenja, ki jih je SOE uporabljala pri urjenju agentov v Angliji in pri urjenju Slovencev na Bližnjem vzhodu. Namen je tudi predstaviti vse slovenske fante, ki jih je SOE izurila; način njihovega izbora; šole za specialno urjenje; tečaje, ki so jih Slovenci obiskovali, ter fizične in osebnostne posebnosti.

ORGANIZACIJA REKRUTIRANJA SOE IN SEKCIJA ZA URJENJE

Uspeh vsake tajne službe temelji na kakovostni rekrutaciji agentov, ki je vnaprej natančno načrtovana in preiščena. Vodstvo SOE se je zavedalo, da je nepo-

polni sistem za organizacijo lahko usoden, zato si je vzelo pravico rekrutiranja svojih podrejenih (TNA, 10). V procesu rekrutiranja je bilo pomembno, da je kvaliteta kandidatov pomembnejša od kvantitete, čeprav so določene vrste subverzivnih aktivnosti zahtevale veliko število agentov. Cilj SOE je bil rekrutirati zanesljive in resne kandidate, saj jih je kasneje veliko odpadlo že na prvih ravneh usposabljanja. Organizatorji rekrutiranja so bili še posebej sumničavi do kandidatov, ki so se na prostovoljni ravni želeli priključiti SOE, saj je obstajala velika verjetnost, da so dvojni agenti (TNA, 11).

Sekcijo za urjenje SOE s sedežem v Londonu je upravljal direktor urjenja, ki je imel pod svojim nadzorom šole za specialno urjenje (STS – *Special Training Schools*) v Angliji in na Škotskem, kjer so urili kandidate za delovanje v vseh evropskih državah. Izjema so bile šole na Daljnem in Bližnjem vzhodu, saj so te ohranile večjo avtonomnost, vodil pa jih je lokalni upravnik SOE (TNA, 9).

Ker je bila SOE tajna služba se nihče ni mogel rekrutirati na osnovi oglaševanja, zato je bil najučinkovitejši sistem rekrutiranja prek osebnih zvez in poznanstev. SOE je velikokrat primanjkovalo profesionalnosti, zlasti MI6-SIS ji je večkrat očitala amaterstvo, saj so bili njeni agentje večkrat izurjeni v naglici in so jih na misije pošiljali slabo pripravljene (Foot, 1999, 446–488).

Major Davies (verjetno F. T. Tommy) je bil kot asistent CD³ zadolžen za organizacijo urjenja, ki je temeljila na osnovnem programu, v katerem je začrtal razvoj učnega procesa s kratkoročnimi in z dolgoročnimi cilji. Dolgoročni cilji so temeljili na oblikovanju mostišč v državah, ki so bile v interesu SOE, zato je ta v njih oblikovala mrežo agentov in sistem zvez. Kratkoročni cilji so bili v strogo tajnem območju delovanja SOE, saj so temeljili na izvajanju samomorilskih napadov in atentatov (TNA, 9).

SOE je razvila mrežo šol za urjenje v paravojaških znanjih, radiotelegrafiji in padalstvu. Vsak kandidat je moral opraviti naporne fizične vaje in napredovati na različnih ravneh urjenja – od pripravljalne do zaključne ravni. Sekcija za urjenje je osnovala štiristopenjsko urjenje, ki so ga najprej opravili inštruktorji in organizatorji urjenja. Ti so bili poslani v pripravljalne šole, nato v paravojaške in nazadnje v zaključne šole. Pripravljalne šole so predstavljale preizkusno dobo, v kateri so odstranili neprimerne kandidate.

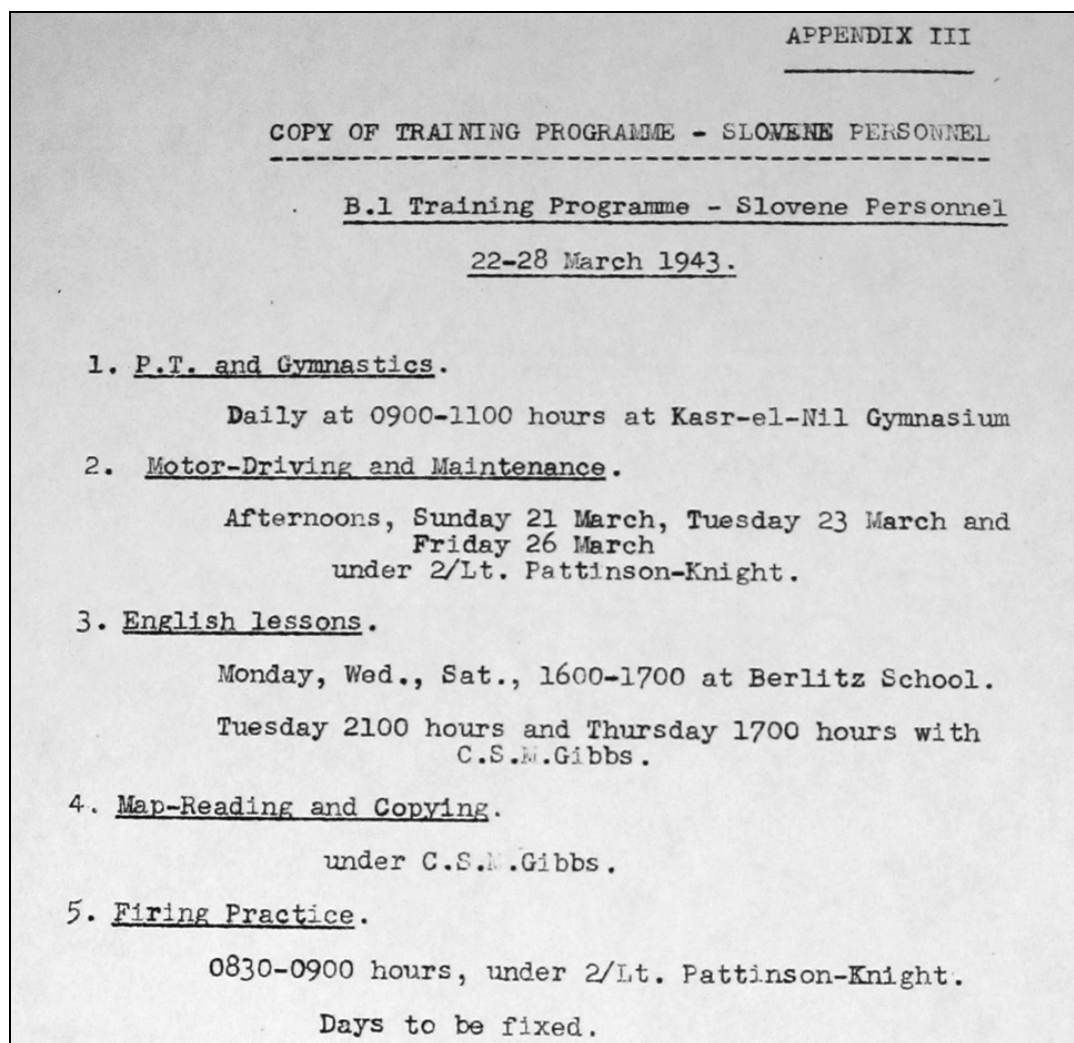
PRIPRAVLJALNO URJENJE

Na pripravljalnem urjenju so kandidati osvojili osnovno vojaško znanje in disciplino, ki so jo potrebovali na terenu. Vsaka državna sekcija si je prizadevala čim

1 ISLD je bila kritje za britansko tajno obveščevalno službo, *Military Intelligence 6* ali *Secret Intelligence Service* (MI6-SIS).

2 Podrobneje o SOE: Mackenzie, 2000; Bajc, 2002b; Biber, 1991; Pirjevec, 2000; Foot, 1999; Rigden, 2001; Beevor, 1981.

3 CD, operativni načelnik SOE v Londonu.

Vir: TNA, 6.

Sl. 1: Program urjenja slovenskih kandidatov SOE.
Fig. 1: Training programme for Slovene SOE candidates.

bolje oceniti primernost kandidatov ter se znebiti neprimernih in nezanesljivih (Rigden, 2001, 2).

Državne sekcije so rekrutirale največ civilnih kandidatov s pomanjkljivim vojaškim znanjem, zato je pripravljeno urjenje odigralo pomembno vlogo. Praviloma so se kandidati različnih narodnosti urili v istih šolah, vendar je vodstvo poskrbelo, da med njimi ni prišlo do stikov. Vsaka šola je delovala kot samostojno poveljstvo, ki jo je upravljal direktor urjenja.

Kandidati so se na pripravljalnem urjenju naučili discipline in samozaupanja ter razvili občutek visoke morale. Imeli so tudi veliko vaj za razvoj in vzdrževanje fizične kondicije ter vaj v upravljanju z orožjem. Obdobje pripravljalnega urjenja je odločalo, ali se bo kandidata sprejelo na nadaljnje urjenje ali pa odslovilo. Kdor ni zmozel slediti programu pripravljalnega urjenja, je bil namreč odslovljen (Beevor, 1981, 27, 28).

Običajni učni načrt je vseboval naslednje predmete: urjenje z orožjem, rušenje objektov, delovanje na bojišču, osnove signalizacije, branje zemljevidov, fizične aktivnosti. Celotno urjenje je trajalo dva tedna, vendar se je kmalu izkazalo, da je to prekratka doba, zato so tečaj razširili na tri, kasneje pa na štiri tedne. V času urjenja je bilo vsem kandidatom prepovedano druženje s kandidati ostalih narodnosti. Prosti čas so izkoristili za rekreacijo in obiske bližnje okolice (TNA, 9).

Sistem pripravljalnega urjenja so kmalu opustili in zamenjali z učinkovitejšim sistemom Students Assessment Board (SAB). SAB ni vseboval učnega programa urjenja, zato so kandidati avtomatsko pričeli s paravojaškim urjenjem, ki se je zaradi ukinitve pripravljalnega urjenja podaljšalo. Tudi večina novih kandidatov je že imela osnovna vojaška znanja, zato zanje pripravljeno urjenje ni bilo potrebno.

Z novim sistemom SAB je bilo mogoče v nekaj dneh z obširnimi testi in intervjuji določiti primernost kandidatov za določene vrste dela (Rigden, 2001, 2). Uporabljali so več metod testiranja, ki se je pričelo z informativnim intervjujem, s katerim so dobili osnovne informacije o kandidatu. Sledil je pogovor s psihiatrom, nato psihološki testi in nazadnje praktični testi pobude, s katerimi so testirali stopnjo kandidatovega samozaupanja, vzdržljivost, skupinski duh in pogum (TNA, 9).

Tehnike SAB so bile velikokrat razširjene s tehnikami predselekcije in z dodatnimi pregledih pri psihiatrih. Ti dve tehniki sta se največkrat izvajali zaradi prevelikega števila kandidatov. Bili pa sta zelo učinkoviti, saj sta v zelo kratkem času izbrali primerne kandidate in zavrnili neprimerne.

V jeseni 1944 je bil program urjenja SOE zreduciran, SAB pa je bil 16. novembra 1944 ukinjen. Od tega dne naprej so državni odseki opravljali selekcijo, če so potrebovali nove agente (Rigden, 2001, 4).

PARAVOJAŠKO URJENJE (SKUPINA A)

Paravojaško urjenje se je tako kot pripravljalo pričelo v Veliki Britaniji. Zaradi potreb po kadru tudi v bolj oddaljenih območjih, kot je Evropa, je SOE kmalu pričela z ustanavljanjem podobnih šol tudi drugje po svetu. Večina teh šol se ni imenovala paravojaška, vendar so organizirale paravojaške tečaje, ki so bili skoraj identični tistim na Otoku.

Paravojaško urjenje je temeljilo na ideji o delovanju vojaških in paravojaških skupin na sovražnikovem okupiranem ozemlju. Paravojaški tečaj je trajal tri tedne, vendar so ga kasneje podaljšali na štiri tedne, po zaprtju pripravljanih šol pa na pet tednov (TNA, 9).

Glavne teme učnega načrta, ki so jih večkrat spremenili, so bile sledeče: fizično urjenje, tiho ubijanje, urjenje z orožjem, rušenje objektov, delo z zemljevidom in s kompasom, delovanje na bojišču, taktika napadanja, Morsejeva abeceda, pomorstvo in upravljanje čolna ter ukazi, načrtovanje in poročanje.

V jeseni 1944 ni bilo več potrebe po urjenju agentov v paravojaškem urjenju, zato so vse šole zaprli (Rigden, 2001, 5).

ZAKLJUČNO URJENJE (SKUPINA B)

Šele z začetkom zaključnega urjenja, ki so ga predstavljale zaključne šole, so kandidati ugotovili, kateri tajni službi pripadajo in kakšen je namen njihovega urjenja (Rigden, 2001, 6).

Vsaka od zaključnih šol je bila deljena po nacionalnostih, nadziral pa jih je skupen glavni štab. In-

štruktorji, ki so poučevali, so nenehno krožili od ene do druge šole, kar je omogočalo ohranjanje kvalitete in istih standardov poučevanja. Urjenje je bilo organizirano v petih sektorjih, ki so se delili na tehnike tajnega delovanja, praktične vaje iz tajnega delovanja, organizacija sovražnikovih sil, propaganda ter kode in šifre. Vsak agent, ki se je vrnil iz misije, je o svojih izkušnjah poročal kandidatom za agente na zaključnih šolah (Rigden, 2001, 6, 7). Pravkar navedena originalna shema urjenja je bila v praksi večkrat prirejena.

Kmalu je postalo jasno, da je nemogoče uporabljati zaključne šole za usposabljanje agentov in jih po končanem urjenju zadržati za nedoločen čas. Zaradi tega je SOE že zgodaj leta 1941 odprla zadrževalne šole (Holding Schools, kasneje Operational Schools), v katerih so se agentje urili in čakali na zaključno urjenje za določeno specifično operacijo. Kandidati so imeli možnost dodatnega urjenja v pouličnem bojevanju, vožnji z motornimi vozili in s kolesi, delu z golobi pismošami, rokovanju s tujim orožjem, izdelovanju eksplozivnih sredstev in v vlamljanju (TNA, 9).

SOE je kandidate v zadrževalnih šolah delila po narodnostih in za posamezne nacije tudi ustanavljala zadrževalne šole: STS 45 za Dansko, STS 26 za Norveško, STS 43 in 63 za Poljsko, STS 46 za Češko. Vse našete državne sekcije so svoje šole upravljale s precejšnjo avtonomijo, ki se je odražala tudi pri avtonomni pravici pri izbiri kandidatov, ki so bili primerni za potencialne agente (Rigden, 2001, 8).

SPECIALNO URJENJE

SOE je zaključne šole razdelila po specialnih predmetih, ki so se v njih poučevali. Večina teh šol je nastala na Otoku in prva izmed teh je bila STS 17 (šola bivše sekcije D⁴). Bila je raziskovalni center in šola, kjer so poučevali industrijsko sabotažo ter izdelovanje eksplozivnih in zažigalnih sredstev. Kandidati so se učili, kako onesposobiti tovarniške stroje, železniške povezave in vlake, ladjedelnice, telekomunikacije, letalske posadke ter zasidrane podmornice in ladje (Rigden, 2001, 8).

STS 39 ali STP je bila ustanovljena za urjenje strokovnjakov na področju subverzivne propagande, ki so služili organizaciji PWE.⁵ STS 40, ustanovljena septembra 1943, je nudila koncentriran desetdnevni tečaj o kodah in šifrah ter uporabi S-telefona.⁶ Veliko je pomagala RAF-u pri izvajanju bombnih operacij. STS 3 (kasneje STS 47) je bila specializirana na področju uporabe min in sovražnikovega orožja. STS 52 je skrbela za urjenje strokovnjakov, ki so zagotavljali varnost radiotelegrafistom na terenu. Zadnja med specialnimi šolami je bila STS 37 (a), majhna šola, ki je urila kan-

4 Sekcija D je bila ena izmed predhodnic SOE.

5 PWE (Political Warfare Executive), britanska sekcija za tajno vojno propagando.

6 S-telefon je omogočal zvezo med letalom in ekipo na terenu.

didate v fotografiranju in mikrofotografiranju. Vsaka od specialnih šol je postala tudi raziskovalna ustanova, ki je delovala na področju operativnih metod in tehnik urjenja (Mackenzie, 2000, 732, 733).

Celoten sistem urjenja SOE je bil zgrajen "ad hoc" in je predstavljal kompromis med centraliziranim in decentraliziranim pogledom v tajni službi. Nekatere državne sekcije so bile slabo zainteresirane za urjenje kandidatov, medtem ko so druge zahtevale popoln nadzor in organizacijo nad svojimi odseki. Sekcija za urjenje je bila pristojna samo za območje zahodne Evrope, tako da ni imela nadzora nad lokalnimi glavnimi štabi na območju severne Afrike, Italije, Bližnjega vzhoda in Indije. Zaradi tega ni bila nikoli zadovoljna s svojo pozicijo (Mackenzie, 2000, 733).

Žal ni natančnih podatkov o številu vseh agentov, ki jih je izurila SOE na območju Sredozemlja. Številka je po pisanju Mackenzija (2000, 734) visoka, vendar je po poročanju Londona bilo veliko agentov slabo izurjenih in neprimernih.

SELEKTIVNI POSTOPKI SOE IN SELEKCIJA SLOVENSkih KANDIDATOV

Selekcijo kandidatov je SOE izvajala prek državnih sekcij ali prek osrednjih komitejev, kot je bil SAB, ki je nadomestil pripravljalo urjenje. Državne sekcije so velikokrat urile neprimerne kandidate, ki jih je bilo treba odstraniti na višjih ravneh urjenja. Pred vsako selekcijo so izvedli tudi segregacijo kandidatov, ki je bila izvedena po nacionalnem načelu ali pa kot segregacija posameznikov ali operacijskih skupin. Največkrat so v isto državo pošiljali agente iste narodnosti, kar je lahko v primeru izdaje povzročalo veliko nevarnost. Po drugi strani pa so bili agentje drugih nacionalnosti v določeni državi neučinkoviti zaradi nepoznavanja jezika, območja in kulture (TNA, 9).

Prvotni načrt je vseboval segregacijo po narodnosti, ki se je izvajala na ravni pripravljalnega, paravojaškega in zaključnega urjenja. V tečajih signalizacije, kjer so urili radiotelegrafiste, se segregacija po narodnostih n celoma ni izvajala.

Pot slovenskih fantov iz Jugoslovanskega gardnega bataljona v tečaje misij za posebne operacije SOE ni bila identična postopkom, ki jih navajajo poročila SOE. Britanska dokumentacija sekcije za urjenje SOE navaja, da je bila za prihod v pripravljalo urjenje potrebna selekcija kandidatov, ki jo je opravljal SAB.

Položaj na Bližnjem vzhodu ni dovoljeval ustanavljanja pripravljalnega tečaja, SAB in načrtne selekcije, saj so bile potrebe po radiotelegrafistih in saboterjih za območje Balkana prevelike. Jugoslavija je sicer imela svojo sekcijo (B1), vendar o njenih selekcijskih postopkih ni ohranjenega arhivskega gradiva, vemo pa, da ni imela

lastnih programov urjenja, v katerih bi lahko izvajala selekcijo. SOE se je z jugoslovansko vlado dogovorila, da ji bo ta priskrbelo določeno število kandidatov, ki bodo primerni, da jih izučijo za radiotelegrafiste in saboterje. Dokumentacija o urjenje agentov SOE⁷ omenja urjenje na štirih ravneh, ki se je začelo s pripravljalnim urjenjem. Slovenci pripravljalnega urjenja niso opravljali, ker ga niso potrebovali. Obsegalo je urjenje v osnovnih vojaških znanjih, ki so jih Slovenci že imeli, saj so vsi že opravljali vojaško službo. Kandidati za diverzante in saboterje so se udeležili paravojaškega tečaja, medtem ko so se radiotelegrafisti udeležili tečaja signalizacije (nekateri so ga imenovali radiotelegrafski tečaj) v strokovnih šolah (Specialist Schools).

Nekdanji pripadnik SOE Simčič (2004) opisuje, da so bili nekega dne vsi častniki poklicani h generalu Mirkoviču, ki je v govoru agitiral, naj se udeležijo specialnega urjenja za pomoč gverilcem v Jugoslaviji. Ker med častniki ni bilo ustreznega interesa, je poklical podčastnike, ki so se odzvali v velikem številu.

Selekcijo oziroma izbor kandidatov so takoj opravili in izbrali 30 kandidatov, med katerimi je bilo 10 Slovencev. Na žalost ne vemo, po kakšnih kriterijih so izbirali kandidate, saj o tem ni ohranjenih uradnih dokumentov in tudi ustna pričevanja nam o tem ne povedo veliko. Iz ustnih pričevanj in prispevkov, ki so jih objavili slovenski padalci, lahko sklepamo, da kriteriji vstopa v tečaje urjenja britanskih tajnih služb niso bili ostri, saj so večino kandidatov sprejeli in je tudi opravila tečaje. Pomembne so bile osebne posebnosti kandidatov, saj je bil v prvi meri pomemben značaj, živahnost, pripravljenost za delo, patriotizem in domoljubnost, kar je bila odlika vseh Primorcev, ki so v večini tvorili vrste Slovencev na Bližnjem vzhodu.

Verjetno je ISLD izvajala podobne selekcijske postopke kot SOE, ki jih je na Bližnjem vzhodu prilagajala glede na visoke potrebe po ustreznih kandidatih. V primerjavi z SOE je pri ISLD obstajala nekakšna predselekcija, ki jo je izvedel Rudolf. Ta je poznal vsakega kandidata, njegove fizične sposobnosti, zdravstveno stanje in njegov odnos do domovine. Rudolf je izvedel interni izbor in te kandidate poslal naprej, da jih je zaslišal britanski kapetan Desmond Clark (Kobal, 2004).

PREKOMORSKE ŠOLE

SOE je ustanovila tudi številne šole za specialno urjenje (STS) izven Velike Britanije. STS 101 je bila ustanovljena julija 1941 v Singapurju za misije na vzhodu. STS (ME) 102 je bila odprta pri Ramat Davidu blizu Haife, kjer je delovala do zavezniškega izkrcanja v južni Italiji. Ta šola je urila agente za operacije na Balkanu in Bližnjem vzhodu. Več STS je bilo ustanovljenih tudi v Alžiriji, in sicer za urjenje kandidatov, ki so jih

7 Podrobneje v TNA HS, 9; Mackenzie, 2000, 729–744; Rigden, 2001, 2–18.

pošiljali v južno Francijo in Italijo. Tudi te so se po izkrcanju zaveznikov v južni Italiji preselile v južno Italijo. STS je delovala tudi v Indiji blizu Poona in v Avstraliji v okviru Special Operations Australia (SOA), ki je delovala za države, ki jih je zasedla Japonska. Nobena od prekomorskih STS ni bila pod nadzorom direktorja urjenja, čeprav si je center v Londonu prizadeval, da bi jih dobil pod svoje okrilje (TNA, 9).

To je veljalo tudi za STS 103 (Camp X), ki jo je sekcija za urjenje iz Londona samo nadzirala, medtem ko je z njo upravljala lokalna New York Mission. Nastanjena je bila v Kanadi v okolici Toronta, kjer so jo odprli 9. decembra 1941. Šola je imela funkcijo uriti može rekrutirane po vsej Ameriki za potrebe SOE v Evropi. S prvimi tečaji je pričela decembra 1941. Urila je številne kandidate za varnostno in propagandno delo v južni Ameriki. Kandidati, ki jih je SOE potrebovala za delo v Evropi, so obiskovali pripravljalo in paravojaško urjenje ter urjenje na področju propagande (TNA, 9).

STS 103 je pomagala tudi številnim drugim ameriškim organizacijam pri ustanavljanju njihovih šol in urjenju njihovega osebja. Skoraj vse osebje ameriške obveščevalne službe, Office of Strategic Services (OSS), je šlo skozi to šolo. Učni načrt STS 103 je bil v primerjavi z ostalimi STS zelo obsežen.

KONČNA OPRAVILA PRED ODHODOM V MISIJE

V času pred odhodom v misijo je moral agent opraviti temeljit pregled vsega, kar so mu dali s seboj, in preveriti, ali je seznanjen z vsemi danimi napotki. Agent je moral imeti ostrižene lase, obrito brado in brke, urejene roke, nohte in stopala, na prstih pa ni smel imeti sledi nikotina. Obleka je morala biti kvalitetna in čista, ne preveč obnošena, primerna za območje, kamor je bil poslan. Čevlji so morali biti izbrane blagovne znamke, z gumijasto peto. Agent je moral preveriti, ali potrebujejo popravilo. Preveriti je moral vso osebno lastnino, ki bi lahko bila sumljiva – ura, listnica, zobne ščetke, glavnik, nalivno pero, pismo, fotografije ipd.

Agent je moral dalje preveriti, ali so njegove osebne navade nenavadne za državo, v katero je namenjen. Dokumenti so bili izvrstno ponarejeni, agent pa je moral preveriti, ali so vsi podatki pravilni. Pregledati je moral tudi vso opremo in orožje, ki ga je prejel. To so bili zemljevid, kompas, svetilka, prva pomoč, lopatka, denar, hrana, zdravila (če je zanje zaprosil), med katerimi so bili tudi benzedrin in ptomainske tablete. Agent je dobil tudi osebno oborožitev, ki je bila predvidena glede na zastavljeno nalogo v misiji. Nekateri osebne oborožitve niso dobili, medtem ko so drugi poleg pištol dobili tudi brzostrelke (Rigden, 2001, 147).

Preden so se slovenski agentje odpravili na misijo, jih je jugoslovanska vlada poklicala na ambasado, kjer so jih izbrisali s seznama pripadnikov jugoslovanske vojske, kar je pomenilo, da so od takrat naprej v celoti pripadali

Britancem. Jugoslovanska vlada je agentom včasih izplačala 500 egiptovskih funtov kot nekakšno odpravnino, medtem ko je SOE dala vsakemu slovenskemu agentu 250 000 lir in 270 suverenih ducatov, kar je bilo za takratne razmere zelo visoka vsota. Od orožja so dobili dve pištoli znamke Beretta in Colt, granate, včasih tudi brzostrelko in druge pripomočke, kot so topografske karte, kompasi in W/T-oddajnik (Simčič, 2004).

KDO SO BILI SLOVENC V SOE?

Med številnimi balkanskimi narodi, ki so se urili na Bližnjem vzhodu, je bilo precej Slovencev, ki sta jih urila tajni službi SOE in ISLD. Ocene o tem, koliko jih je bilo in kdo so bili Slovenci, ki jih je izurila SOE in poslala na misije v Slovenijo, se popolnoma ne ujemajo. Do sedaj so o Slovencih v SOE pisali Jože Vidic, Ljuba Dornik Šubelj, Gorazd Bajc, John Earle in preživeli pripadniki SOE, ki so svoje prispevke objavili v tržaški reviji Mladika, ki jo ureja novinar Ivo Jevnikar.

Največ Slovencev je za posebne operacije izurila tajna služba ISLD, znana kot kritje za MI6-SIS, vendar arhivi te tajne službe niso odprti, tako da obširnejših raziskav ne moremo opraviti. Od vseh izbranih in izurjenih Slovencev jih je vsaj 22 odšlo v posebne operacije v sklopu ISLD, medtem ko Bajc omenja, da jih je bilo v sklopu SOE vsaj sedem (Bajc, 2002b, 323).

Pri SOE so se izurili in nato dejansko spustili s padali na slovenska tla naslednji: Ivo Božič, Alojz Černigoj, Marjan Fegec, Valter Gorjanc, Stanislav Simčič, Cvetko Šuligoj. Poleg teh je SOE izurila, vendar ne poslala v Slovenijo, še Zdravka Piška, Antona Zupana, Dušana Lebana in Alojza Jeriča (TNA, 6). Zadnji štirje niso bili poslani na misije, najverjetneje zaradi zdravstvenih težav in previsoke starosti.

Fegec, Simčič, Šuligoj, Gorjanc, Božič, Piško in Černigoj so bili decembra 1941 poslani iz Jugoslovanskega gardnega bataljona na tečaj urjenja v Haifo, in sicer 30. decembra 1941 (TNA, 4; Jevnikar, 2003, 23). Po drugih podatkih, ki jih navajajo britanski viri, bi moral biti v tej skupini tudi Zupan (TNA, 7).

SOE je skrbela tudi za evidenco kandidatov, ki jih je urila. Vsak je imel svoj osebni dosje, ki je vseboval naslednje podatke: ime in priimek, državljanstvo, stan, datum in kraj rojstva, ime matere in očeta, izobrazba, poklic, znanje jezikov, poznavanje geografskih regij, hobiji, specifične kvalifikacije, vojaške izkušnje, opravljeni tečaji. Zelo zanimive so ocene o urjenju kandidatov, ki so jih morali napisati inštruktorji urjenja (TNA, 7).

Večina slovenskih fantov je prihajala iz Primorske, razen Lebana, ki je bil iz Ljubljane, in Zupana iz Št. Jurija v okolici Škofje Loke. Zupan je bil že starejši, kar se je kazalo pri urjenju, saj je le s težavo sledil vsem naporom. Kot narednik je imel za seboj bogato poklicno kariero pripadnika francoske tujske legije. Septembra 1943 je SOE načrtovala, da bi Zupana poslala z misijo

"Gunman" v partizanski glavni štab Slovenije, vendar se to ni zgodilo (TNA, 7; Bajc, 2002b, 306).

O Slovencu Dušanu Lebanu imamo veliko podatkov, ki se ne ujemajo v celoti. V njegovi osebni kartoteki piše, da je bil dvajsetletni Ljubljčan, že poročen in na poziciji direktorja banke. Končano je imel srednjo tehnično šolo in po vsej verjetnosti je delal kot tehnik na letalski šoli pri Ljubljani. Ne vemo, kako se je znašel na Bližnjem vzhodu, vemo pa, da je imel odlične ocene inštruktorjev. Verjetno je bil na začetku vojne nekje v Grčiji in od tam je zbežal na Bližnji vzhod. Žal nimamo navedenega vzroka, zakaj po končanem urjenju ni bil poslan v Slovenijo (TNA, 7).

OSEBNE IN FIZIČNE POSEBNOSTI SLOVENCEV

Slovenci, še posebej Primorci, so bili zelo primerni sodelavci SOE, saj so poznali kraje in jezike, kamor je SOE pošiljala svoje misije. Veljali so za izredno zanesljive fante, polne patriotizma in ljubezni do domovine. Agent, ki ga je iskala SOE, je moral biti razgledan, pogumen, po možnosti neporočen in seznanjen s političnim in z gospodarskim položajem okupiranega ozemlja. Največji pozitivni karakteristiki slovenskih fantov sta bili vsekakor velika motiviranost za delo in patriotizem (TNA, 5).

Slovenci so največkrat označeni kot zelo uspešni z zelo dobrim značajem, dobrim zdravjem in oznakami inteligentnega, hitrega, poštenega in predanega svojemu delu. Za razliko od kandidatov drugih narodnosti so veljali za zelo zanesljive osebe (TNA, 7).

Zelo pomembno vlogo je pri agentu odigralo znanje jezika regije, kamor naj bi bil poslan. Britanci so sprva predvidevali poslati v Jugoslavijo tiste svoje častnike, ki so poznali srbohrvaški jezik in pokrajino. Teh kandidatov je bilo malo, zato so se odločili, da bodo pošiljali jugoslovanske kandidate, saj bi ti učinkoviteje pridobivali informacije in hitreje vzpostavili stik z domačim okoljem. Nazadnje se je največkrat zgodilo, da je bil v vsaki vojaški misiji britanski častnik s tolmačem, kajti pomembna je bila tudi politična vloga misij.

Pomembno vlogo je igral tudi Rudolf, ki je v Kairu izdajal časopisa Bazovica in Šotorska knjižnica. Med slovenskimi vojaki sta širila ljubezen do domovine in krepila nacionalna čustva. Bazovica je objavljala novice o domovini, analize vojaških bitk, poezijo in vaje iz osnov angleščine za slovenske vojake na Bližnjem vzhodu. Bazovica je motivirala številne fante, da so se udeležili urjenja za posebne operacije, ki sta jih vodili SOE in ISLD ter tudi ameriška OSS. Rudolf je imel sicer manj opravka s prostovoljci, ki so delali za SOE, vendar so ga tudi ti zelo spoštovali. Predstavljal je zaupanje in avtoriteto, saj ga je odlikoval izreden občutek do sočloveka.

Šotorska knjižnica⁸ je tudi veliko prispevala k motivaciji in krepitvi nacionalnega čuta slovenskih vojakov. Rudolf je v njej objavljал prispevke Frana Saleškega Finžgarja, Franceta Bevka, Karla Široka, Alekseja Nikolajeviča Tolstoja, Franceta Prešerna, Ivana Gradnika, Josipa Stritarja in dela številnih drugih slovenskih in tujih literatov. Ena izmed številok je izšla v obliki kratke slovenske jezikovne vadnice, ki je bila namenjena primorski mladini, ki jo je fašizem oropal slovenske tiskane besede. Po Schreinerju in Bezljaku jo je priredil sam Ivan Rudolf.

ŠOLA ZA SPECIALNO URJENJE 102 (SPECIAL TRAINING SCHOOL 102-STs 102)

Slovenski kandidati SOE so se urili v šoli za specialno urjenje 102 (STs 102), ki je bila prva izmed šol urjenja, ki jih je SOE ustanovila izven Velike Britanije. Ustanovili so jo na gori Mount Carmel blizu Haife v Palestini. Nekateri viri poročajo, da je bila šola odprta decembra 1940 (TNA, 9), medtem ko Bajc (Bajc, 2002b, 225) in tudi drugi viri SOE omenjajo ustanovitev 19. avgusta 1941. Šola je do marca 1943 formalno vodila ISLD, SOE pa je zraven sodelovala.

Britanci so z ustanovitvijo STs 102 načrtovali, da bodo v centru urili jugoslovanske radiotelegrafiste in diverzante, ki jih bodo poslali v Jugoslavijo. Poleg Slovencev in istrskih Hrvatov so se v šoli urili še hrvaški rekruti iz Amerike, Srbi in britanski častniki, ki jih je SOE potrebovala za območje Jugoslavije. Poleg kandidatov jugoslovanskih narodov so urili tudi rekrute drugih držav za misije na območju Balkana in Bližnjega vzhoda (TNA, 6). V sklop urjenja je bil vključen tudi tečaj padalstva, ki so ga izvajali pri Suezu na Sinajskem polotoku. Padalski tečaj so morali opraviti vsi, ki so hoteli na misije, saj je večina agentov prišla na okupirano območja kot padalci. STs 102 je bila pod nadzorom SOM⁹ in po izkrcanju zaveznikov v južni Italiji je bila tja tudi premeščena. Šola je vodilo lokalno osebje SOE, dokler ni prišlo na Bližnji vzhod stalno usposobljeno osebje iz Anglije.

Poleg tega, da si je SOE morala šolo deliti z močnejšo in vplivnejšo ISLD, je iz poročila s 23. oktobra 1942 razvidno, da so STs 102 slabo upravljali in da bo v bodoče potrebna reorganizacija (TNA, 3). SOE Bližnji vzhod si je v prihodnosti prizadevala uresničiti naloge, kot so prevzeti popolni nadzor nad samostanom na gori Mt. Carmel, kjer je bila nastanjena STs 102.

Pojavljale so se tudi težnje, da bi v STs 102 nadaljevali z nekakšnim podiplomskim oziroma osvežujočim tečajem, v katerih bi kandidate urili v specializiranih strokah (TNA, 6). Vse STs, brez STs 102, so izurile 13 Jugoslovancev, ki so se v večji meri izurili v

⁸ Podrobneje v Šotorska knjižnica – časopis hranijo v rokopisni čitalnici NUK.

⁹ SOM (Special Operations Mediterranean), sekcija SOE za Sredozemlje.

STS 103 v Kanadi. Večina Jugoslovancev je v STS 103 opravljala le pripravljeno osnovno urjenje, nato pa so jih poslali na šolanje v Veliko Britanijo ali Palestino v STS 102. Število 13 je precej nizko glede na število vseh Jugoslovancev, ki jih je SOE rekrutirala. Med urjenjem je veliko kandidatov odpadlo zaradi fizičnih in psihičnih razlogov. Zdravniška poročila zavrnjenih kandidatov poročajo, da je bila večina zavrnjenih zaradi nesposobnosti koncentracije pri delu, pomanjkanja nadpovprečne inteligence in zavrnitve opravljanja nasilnih vaj. Zanimiv podatek je število pri SOE izurjenih agentov MI6-SIS, ki jih je bilo 872, kar je več kot vseh Francozov in Norvežanov v vrstah SOE. Visoka številka je odraz dobrega sodelovanja med obema tajnima službama, ki se je razvilo po začetnih zapletih (TNA, 12).

Poleg SOE je v STS 102 urila svoje kandidate tudi tajna služba ISLD. Ta je izurila največ Slovencev in aprila 1942 formirala svojo prvo skupino ter jih 11 poslala v misije. Pri oblikovanju prve skupine je bil soudeležen tudi Krek¹⁰ (Bajc, 2002b, 226).

Januarja 1943 je ISLD v Kairu formirala svojo drugo skupino Slovencev in nato tri poslala na misije. Po septembru 1943 se je ISLD preselila v Bari v južno Italijo in se preimenovala v N.1 (U) Section in tam formirala še tretjo skupino Slovencev. Od teh jih je sedem poslala na misije.

Predvideno urjenje za novega kandidata z osnovnim vojaškim predznanjem je trajalo najmanj tri mesece, od katerih sta bila dva meseca namenjena usposabljanju, en mesec pa je bil namenjen učenju jezika ter poznavanju družbenega in kulturnega ozadja območja, kamor naj bi bil agent poslan. Zadnji mesec je ponavadi potekal v Kairu.

30. marca 1943 je za sekcijo B1 delalo 90 ljudi. V Kairu je bilo takrat 10 častnikov, od teh nekaj članov B1 in 50 drugih, ki so bili oficirji in navadni vojaki. 15 rekrutov se je urilo v Haifi in naj bi se vrnil v Kairo, pet pa jih je dobila B1 v Jugoslovanskem gardnem bataljonu. Pet hrvaških rekrutov in pet britanskih častnikov pa naj bi se v kratkem vključilo v B1. Isto poročilo SOE 30. marca 1943 omenja 10 Slovencev, od katerih so štirje že končali tečaj (Simčič, Šuligoj, Gorjanc in Božič) in čakajo v Kairu, dva radiotelegrafista (Leban in Černigoj) sta bila na tečaju signalizacije, štirje že izurjeni (Fegec, Zupan, Jerič in Piško) pa so se nahajali v Jugoslovanskem kraljevem gardnem bataljonu (TNA, 6).

Slovenci so opravljali tečaj za diverzante in saboterje ter tečaj radiotelegrafije, ki sta trajala tri mesece. Po treh mesecih so morali vsi opraviti še tečaj padalstva, ki je trajal približno en mesec ali manj. V času urjenja je vsaka skupina dobila tudi tolmača, ki je prevajal iz angleškega v srbohrvaški jezik. Slovenski kandidati SOE so dobili tolmača bolgarske narodnosti, ki je več govoril bolgarsko kot srbohrvaško. Hrana, ki so jo v času urjenja jedli, je

bila podobna domači. Slovenci so dobili poljskega kuharja, ki so ga sami plačevali, ta pa jim je pripravljala hrano po njihovem okusu. Predvidenih načrtov o energijski vrednosti hrane, ki jo mora kandidat zaužiti v STS 102, ni bilo, čeprav se v dokumentih SOE dobi tudi take podatke. Kljub temu so veljale nekatere omejitve glede tega, kje se lahko določeno hrano kupuje. Prepovedano je bilo barantanje za hrano v manjših vaseh. Če hrane drugje ni bilo mogoče dobiti, se je STS 102 obvezala, da bo dovažala hrano enkrat na štiri dni (TNA, 6).

Do pomladi 1942 so vsi opravili tečaje in odšli na padalski tečaj pri Suez, ki je bil pogoj za odhod na misijo. Po padalskem tečaju so se vrnil na nadaljnje urjenje v Kairo. Čakali so na primeren trenutek za odhod v domovino in nadaljevali z učenjem saboterstva in diverzantstva, vendar bolj na teoretični ravni, ker ni bilo ugodnih pogojev za terensko delo. Urili so se v fizični kondiciji, vožnji in vzdrževanju motornih vozil, angleščini, branju in prerisovanju zemljevidov. Tudi radiotelegrafisti so nadaljevali svoje šolanje, in sicer v praktični uporabi W/T-oddajnikov.

Vsak izmed kandidatov je v času urjenja prejemal plačo 32 egiptovskih funtov, ki jih je enkrat mesečno zagotavljala jugoslovanska vlada. To je bila visoka vsota, primerljiva s častniško plačo v Jugoslovanskem gardnem bataljonu. Zgodilo se je, da kakšen mesec plače niso prejeli zaradi sporov v vladi, zato so jim Britanci izplačali akontacijo po deset funtov (Simčič, 2004).

Marca 1943 so se jugoslovanski rekruti urili v Kairu in Palestini. V Kairu so bili nastanjeni v hišah Flat Fuad, Zamalak Flat, Mardi Villa, Mardi Bungalov, Mena House in drugod. V Palestini so se urili v Jugoslovanskem gardnem bataljonu, Signal Wing, METS, medtem ko so pričakovali britanske in jugoslovanske rekrute iz ZDA in Velike Britanije (TNA, 6).

PRIPRAVA IZOBRAŽEVALNEGA GRADIVA V STS 102

Sekcija B1 je imela veliko težav s pomanjkanjem primernih knjig in pridobivanjem novih, ki jih je potrebovala za izobraževanje svojih kandidatov. Priprava izobraževalnega gradiva in njegovo zbiranje sta predstavljala pomemben del aktivnosti SOE na Bližnjem vzhodu, ki je za Jugoslavijo ustanavljala majhne knjižnice z vrsto uporabnih knjig, brošur, slovnice in zemljevidov, ki so bile organizirane za vsako hišo (bungalov) sekcije B1. SOE je pripravljala številne brošure in priročnike o zgodovinskem in vojaškem ozadju Jugoslavije in Balkana z določenimi praktičnimi vprašanji, bistvenimi za agente, ki so bili poslani na misije. Brošure so obravnavale sledeče teme: politične okoliščine na Hrvaškem, nacionalisti in partizani v Srbiji, četniki, zemljevidi Jugoslavije in območij, na katerih živijo manjšine, ter spremembe balkanskih meja po prvi svetovni vojni.

10 Miha Krek, vodja Slovenske ljudske stranke.

Veliko je bilo gradiva za učenje srbohrvaškega jezika, predvsem slovnične knjige z vajami in kratki slovarji srbohrvaških vojaških pojmov. Pripravili so tudi priročnik za razstreljevanje v srbskem jeziku, ki je bil preveden v srbohrvaški jezik (TNA, 6).

URJENJE DIVERZANTOV IN SABOTERJEV

Tečaji za diverzante in saboterje so vsebovali naslednje predmete: razstreljevanje in sabotaža, plavanje, pomorstvo, orožja, vožnja vojaških vozil, branje zemljevidov, delo s kompasom, uporaba granat, neoboroženi boj, izvidništvo, obveščanje, fotografija, Morsejeva abeceda in fizične priprave.

Tečaj se je delil na dve usmeritvi, in sicer na paravojaški tečaj, ki sta ga opravljala Leban in Jerič, ter na splošni tečaj za diverzante in saboterje (STC Course), ki so ga opravljali Zupan, Simčič, Piško, Gorjanc, Šuligoj, Fegec. Razlika med obema smerema je bila v številu predmetov, ki so jih kandidati opravljali. Paravojaški tečaj je vseboval pet predmetov, medtem ko jih je splošni tečaj (STC Course) 12 (TNA, 7).

Urjenje za diverzante in saboterje je trajalo od osem do deset ur dnevno ter je vsebovalo teoretične in praktične predmete z različno učno vsebino, ki so jo predavali izkušeni inštruktorji.

V sklopu teorije so se učili branja zemljevidov, iskanja točk na zemljevidu ter pisanja in sestavljanja vremenskih poročil pod vodstvom majorja Gibbsa. Poleg tega je major Gibbs, skupaj z jezikovno šolo Berlitz School, poučeval kandidate angleški jezik šest ur tedensko. Stotnik W. Deakin je predaval organizacijo armad sil osi in najnovejše dogodke v Jugoslaviji. Stotnik Hawkesworth je rekrutom predaval teorijo iz razstreljevanja železniških tirov, stotnik Doll prvo pomoč, Pattinson-Knight varnost ter poročnik James Klugman organizacijo gestapa in o peti koloni.

Praktični predmeti so potekali na različnih lokacijah v okolici predavalnic, kjer so se urili v streljanju z orožjem v kasarnah Kasr-el-Nil. Največkrat so streljali s pištolo približno trideset minut na dan. Fizično urjenje je trajalo okrog dve uri dnevno in je obsegalo vse vrste športov od teka, nogometa, gimnastike, borilnih veščin, in sicer na vrtu hiše, v kateri so bivali in v telovadnici Kasr-el-Nil. Osnove radiotelegrafije, ki po obsežnosti niso bile primerljive z radiotelegrafskim tečajem, so se učili pod mentorstvom Harrisa in Holligswortha.

Vse našete dejavnosti so potekale čez teden, tako da so bili kandidati med vikendi običajno prosti (vsaj v nedeljo). Med vikendom so največkrat odšli na organizirane ogleda, npr. železniškega muzeja v Kairu, na sprejeme pri vrhovih kairske sekcije SOE in v Jugoslovanski klub, kjer so se družili z ostalimi kolegi in

aleksandrijkami.¹¹ V prostem času so se veliko ukvarjali s športom in se urili v vožnji z zavezniškimi in s sovražnikovimi vojaškimi vozili (TNA, 6).

Britanski častniki, ki so se urili za odhod v Jugoslavijo, so imeli prilagojen urnik, ki pa je bil v osnovi enak kot ostali. Njihovo urjenje je vključevalo učenje srbskega jezika, pri čemer so jih po znanju razdelili na tri ravni. Za razliko od Jugoslovancev so dodatno poslušali predmete iz priprav operacij ter nedavnih dogodkov v Jugoslaviji in na Balkanu. Sekciji B1 je drastično primanjkovalo britanskega osebja, saj je število rekrutov naraščalo (TNA, 6).

SOE si je začrtala tudi dejavnosti, ki jih mora uvesti oziroma dopolniti. Tako navajajo, da potrebujejo njihovi kandidati v prihodnosti več branja zemljevidov ponoči, več prakse v razstreljevanju in streljanju, več učenja gverilske taktike ter preživljanje in spanje na terenu v naravi. Pomembno je bilo, da člani misij niso imeli nobenih stikov s svojimi glavnimi štabi, saj so bili v času urjenja pod kontrolo SOE (TNA, 6).

Poleg vodenja urjenja je SOE od svojega osebja zahtevala, da tudi samo sodeluje v procesu urjenja. Potreben je bil stik kandidatov z osebjem in več praktičnega urjenja.

TEČAJ ZA RADIOTELEGRAFISTE

Večina slovenski fantov je bila izurjenih za radiotelegrafiste, ki so jih v okviru misij poslali v Slovenijo. SOE je izurila Iva Božiča in Alojza Černigoja, čeprav je v virih podatek, da se je tečaja udeležila tudi Leban. Na tečaju, ki so ga Britanci imenovali tečaj signalizacije (Signal Wing), so se učili elektroradiotehnike, o sestavi in delovanju sprejemne radijske postaje, o radiotelegrafiji, sestavljanja in pisanja radiograma (brezžične brzojavke), šifriranja in dešifriranja brzojavk, tajnega pisanja, geografije, orientacije, kako se sestajati s poročevalci, slovenščine in še česa (Vidic, 1989, 45). Tudi diverzantje in saboterji so morali obvladati osnove radiotelegrafije, ki je obsegala le nekaj teoretičnega znanja (Simčič, 2004).

Na začetku urjenja so radiotelegrafistom priskrbeli šifrirane kode za brezžične radijske oddajnike W/T. Slovenci so opravljali radiotelegrafski tečaj, ki je trajal tri mesece. Večji del urjenja je potekal v obliki praktičnih vaj, pri katerih so na terenu vzpostavljali radiozveze na daljavo v vseh možnih atmosferskih in elektromagnetnih motnjah. Kobal (2004) opisuje, da je bila odlika dobrega radiotelegrafista v tem, da je bil sposoben čim hitreje sprejemati in oddajati sporočila, ki so obsegala najmanj 60 črk v minuti. Morsejeve črke so prepoznavali na osnovi dolžine zvoka. Vsak radiotelegrafist je pošiljal poročila največkrat v srbohrvaškem jeziku z dodatki

11 Aleksandrijke so bila primorska dekleta, ki so v obdobju fašizma zaradi ekonomskih razmer odpotovale v Egipt in negovale otroke bogatašev.

angleških črk, da ne bi bilo sovražniku razvidno, da gre za srbohrvaški jezik. Večina radiotelegrafistov je poročila ročno šifrirala, za ključ pa je največkrat služila znana slovenska pesem. Radiotelegrafist si je vsakokrat izbral drugo kitico in jo v ključu označil. Dešifrant na drugi strani je moral vedeti postopke zapisa poročila, zato so sporočila kot dešifrantje največkrat sprejemali ljudje slovenske narodnosti (Kobal, 2004).

Poleg radiotelegrafije so se kandidati učili prepoznavanja sovražnikovega orožja, ladij in letal ter se učili meteorologije, ki je zajemala analize in poročanja vremenskih podatkov. Po končanem trimesečnem tečaju so nadaljevali s prakso, ki je obsegala delo na terenu vse do dneva, ko je sledil čas za odhod.

Radiotelegrafiste SOE na Bližnjem vzhodu so urili po ustaljenih učnih obrazcih, ki so zahtevali najmanj dve uri prakse. Inštruktorja sta bila major Morgan in poročnik Harvey, omenja pa se tudi poročnika Harris. ISLD je v svoj program urjenja telegrafistov vključevala slovenske inštruktorje, ki jih pri SOE ne zasledimo. Eden takih je bil Josip Dolenc iz Opčin, ki je kandidate ISLD učil šifriranja in meteorologije, hkrati pa je imel tudi vlogo prevajalca.

Vsak telegrafist je po prihodu na okupirano območje imel dogovorjeno uro za javljanje. Večina telegrafistov je zaupala svoje šifre partizanskim komandantom, njihova poročila pa po navodilih osebja SOE niso bila politične narave. Njihova poročila so največkrat sestavljali podatki o gibanju, količini in vrsti sovražnikovih sil, območjih, ustreznih za pristanek novih misij, in podatki o vremenskih razmerah.

W/T-oddajnik je bil majhen in prenašal se je v kovčku. Deloval je na tri kristale, ki jih je radiotelegrafist pogosto menjaval. Vsaka valovna dolžina je delovala na podlagi kristala, ki ga je bilo treba večkrat zamenjati, da ni bila oddaja vedno na isti frekvenci. To je bil varnostni mehanizem, saj bi sovražnik oddajnik ob stalnem oddajanju na isti frekvenci hitro dobil (Kobal, 2004).

PADALSKI TEČAJ

Padalske tečaje je sprva vodila RAF, saj SOE ni imela dovolj materialnih in finančnih sredstev za vzpostavitev padalskih šol. Prva padalska šola je nastala februarja 1941 v Veliki Britaniji in dobila oznako STS 51 (TNA, 9).

Čez čas je SOE ustanovila padalske šole tudi izven Velike Britanije in ena takih je bila pri Suez na Sinajskem polotoku. Padalsko šolo pri Suezu so označevali kot tečaj, ki je bil vključen v urjenje za posebne operacije. Opravljali so ga na letališču, kamor so bili poslani vsi, ki so končali trimesečno urjenje. Trajal je različno dolgo – od treh tednov do enega meseca. Že ob samem prihodu so morali kandidati preteči 9 km, kar je bil pogoj za sprejem na tečaj. Veliko je bilo telesnih aktivnosti, saj so kandidati morali biti dobro fizično pripravljene (Kobal, 2004).

Tečaj se je pričel z uporabo posebnih skakalnih stolpov, višine dva metra, od koder je moral kandidat skočiti na tla. Ob skoku s stolpa je moral kandidat pritisniti roke, noge in glavo čim bolj k telesu. Ko je bilo tega konec, so kandidati morali na odskočno desko v višini pet do osem metrov, kjer so skakali na voz, ki je peljal po železniških tirih pod njimi. Kandidate so v vetrovnih razmerah urili v pristajanje z letalom in kako se padalo potegne k sebi in zapre. Poleg samih vaj so kandidati obiskovali krajše tečaje v izvrševanju sabotažnih akcij, uničevanju telefonskih, brzojavnih, železniških, poročevalskih in prometnih zvez. Učili so se tudi uporabe razstreliva, uničevanja pehotnih topičev in strojniških gnezd. Vsak kandidat je bil poučen, kako prekoračiti močvirja in kako se človek znajde v težko prehodnih gozdovih.

Fizična in psihološka pripravljenost je morala biti odlična, saj so kandidate pripravljali na delovanje v razmerah z omejenim spanjem in hrano, ki je bila lahko omejena na kos čokolade, prgišče sladkorja, zavitek mleka, kakavovega masla, ovsene moke itd. To prehrano so v britanski armadi imenovali "obrok D".

Vsak kandidat za padalca ni smel imeti več kot 30 let, moral je imeti normalen krvni tlak, dober vid, višina kandidata pa ni smela biti manj kot 175 cm in ne več kot 185 cm. Padalsko uniformo so imenovali "striptease jump". Sestavljena je bila iz gumirane svile, na glavi je padalec nosil čelado iz trde tvarine, ki se je podaljšala v kožnati ovov. Sledili so skoki, in sicer prvi z višine 1000 m, drugi z višine 500 m, tretje pa so izvajali ponoči. Nekateri drugi viri omenjajo, da so že takoj pričeli s skoki s 500 m, nato pa so sledili skupni skoki treh padalcev z višine 400 m, skoki šestih padalcev in nazadnje skoki dvanajstih padalcev. Skoki z letala so sprva potekali skozi odprtino v trupu, kasneje pa so že skakali skozi vrata (Bazovica, 29. 1. 1942).

URJENJE KANDIDATOV SOE PO ZAVEZNIŠKEM IZKRCANJU V JUŽNI ITALIJI JULIJA 1943

Po izkrcanju zaveznikov v Italiji je SOE ohranila ime šole STS 102, v okviru katere je nadaljevala s paravojaškim, z radiotelegrafskim in s padalskim tečajem. Za sekcijo B1, pod okriljem Force 133, je SOE ustanovila tri nove šole, ki so bile namenjene urjenju v sabotaži in artileriji, nahajale pa so se na Visu in v kraju Noci pri Bariju (TNA, 8).

Force 133 je vodil generalmajor W. A. M. Stawell, vodja sekcije B1 pa je postal polkovnik F. W. Deakin. Poleg svojih agentov je Force 133 urila tudi jugoslovanske partizane, saj so bile to v večini pomanjkljivo izurjene novoustanovljene prekomorske enote. V sodelovanju z RAF je urila jugoslovanske pilote, ki so jih čez čas vključili v Balkan Air Force (BAF). Veliko partizanov se je udeležilo učenja vožnje z motornimi vozili, med katerimi so prevladovali vojaški kamioni.

SOE se je po preselitvi v Bari soočala z organizacijskimi in s tehničnimi težavami pri organiziranju pomoči in operacij, saj sta si bila Kairo in Bari na bojni nogi. Bari je postajal strateško pomembnejši obveščevalni center, ki je vse operacije, vodene iz Kaira, opredeljeval za neregularne. Zaradi tega so se v vodstvu SOE pojavljale težnje po centraliziranem in združenem vodenju operacij pod enim samim poveljstvom. Force 133 je primanjkovalo tudi ustreznega tehničnega kadra, saj je zahtevala dodatno pomoč v ustreznih britanskih častnikih za območje Jugoslavije in nove radiotelegrafiste.

SOE je zelo dobro sodelovala z ameriško OSS, saj ji je pomagala pri urjenju agentov in pri pošiljanju pomoči v Jugoslavijo. Glavna naloga Force 133 je bilo pošiljanje pomoči partizanom v Jugoslavijo, ki je zajemala orožje, strelivo, eksploziv in živila, ki so mesečno zajemala okrog 3,2 tone. Vse balkanske države so na mesec dobile okoli 850 ton pomoči po zraku in 2 toni po morju, kar je Force 133 ocenjevala za zadostno količino, ki je mesečno ne more preseči (TNA, 1).

Poleg Jugoslovancev, ki jih je Force 133 urila v okviru sekcije B1, so v sekcijah od B2 do B9 urili še številne druge kandidate balkanskih narodov, od Bolgarov, Rumunov, Madžarov, Albancev, Turkov in Grkov, slednji so imeli najbolj razvejano in številčno sekcijo (TNA, 2).

ZAKLJUČEK

SOE je v svojem kratkem obstoju naredila veliko za razvoj urjenja svojih agentov, saj je organizirala mrežo šol za specialno urjenje po skoraj vsem svetu. Samo v Veliki Britaniji je organizirala 13 500 tečajev, različnih vrst, v katerih je izurila čez 6 800 agentov, med katerimi je bilo samo 480 britanskih. Zgradila je kakovosten štiristopenjski sistem urjenja, ki je doživel številne modifikacije, ki so jih prilagajali glede na razvoj dogodkov med vojno. Slovenci so se urili v prekomorski šoli za specialno urjenje STS 102, ki je imela prilagojen učni načrt, saj se je razlikoval od klasičnega, ki je veljal na Otoku. To ni pomenilo, da so kandidati osvojili manj znanja, saj je predmete poučevalo stalno osebje SOE, ki

je krožilo po vsem svetu in ohranjalo iste standarde in kakovost urjenja. Po drugi strani pa se moramo zavedati dejstva, da je SOE na Bližnjem vzhodu opustila stroge, predvidene selekcijske postopke, saj so bile potrebe po agentih na območju Balkana prevelike. Večina Slovencev, ki je delovala za SOE, je opravljala trimesečni tečaj za diverzante in saboterje, ki je bil nadgradnja pripravljalnega tečaja, ki ga Slovencem ni bilo treba opravljati. Njihova prednost je bila v tem, da so že bili vojaki z opravljenim osnovnim vojaškim urjenjem. Ostali Slovenci v SOE in večina Slovencev v ISLD so opravljali trimesečni radiotelegrafski tečaj. Vsi pa so morali opraviti zahtevni padalski tečaj, ki je trajal slab mesec in je bil pogoj, da so kandidata poslali na misijo.

Slovenci, ki so se urili v šolah za specialno urjenje SOE, so se izkazali kot zelo zanesljiv in uporaben kader. Vsi so se na urjenje za posebne operacije vključili prostovoljno, saj jih je v to vodila velika ljubezen do domovine in želja po njeni osvoboditvi. Vseh 10 slovenskih pripadnikov SOE je opravilo tečaje za posebne operacije, pri čemer štirje od teh niso odšli na misije. V času urjenja so kandidati živeli ločeno, glede na narodnost, in sicer v svojih hišah z lastnim kuharjem in tolmačem ter pod britansko upravo, ki jih je tako kot jugoslovanska vlada tudi plačevala. Po končanem urjenju so vse primerno izurjene in zdrave Slovence poslali na misije, še prej pa so jih črtali s seznama pripadnikov jugoslovanske vojske, kar je pomenilo, da so od takrat dalje zanje skrbeli le Britanci. Velik delež k rekrutaciji teh fantov so prispevali člani Jugoslovanskega odbora iz Italije, zlasti Rudolf, ki so zbrali okrog 5 000 prostovoljcev za jugoslovansko vojsko, med katerimi so bili tudi Slovenci, izurjeni za posebne operacije. Večina omenjenih fantov se je po prihodu v Slovenijo z velikim veseljem pridružila NOG, v okviru katere se jih je veliko izkazalo z dobrim gverilskim znanjem in s hrabrostjo. Žal so proti koncu vojne postali žrtve zaostrovanj med vzhodnim in zahodnim blokom in večino je doletela tragična usoda, saj jih je OZNA razglasila za britanske vohune in likvidirala.

MILITARY TRAINING OF SLOVENE MEMBERS OF SPECIAL OPERATIONS EXECUTIVE (SOE) MISSIONS BETWEEN 1941 AND 1945

Blaž TORKAR

Slovenian Army's Military Museum, SI-1210 Ljubljana-Šentvid, Koščeva 6
e-mail: blaz.torkar@gmail.com

SUMMARY

The Special Operations Executive (SOE) established a high-quality recruitment process and a four-level training system, both of which underwent numerous modifications during the war depending on the areas where SOE's agents were being trained. Usually, the training system consisted of preliminary, paramilitary, final and special training, inherited from the system used in Britain. Seeing that the demand for agents in the Balkans was too large,

the SOE had to abandon the severe selection procedures for joining the programmes that it otherwise employed in the Near East. The Slovenes were trained together with the members of other Balkan nations at an overseas school in the Near East called Special Training School 102 (STS 102), whose syllabus differed from its classic counterpart followed in Britain. The candidates took three-month radiotelegraphy and paramilitary (raiding and sabotage) courses, complemented by a compulsory parachute course, which was the condition for being allowed on a mission. During the time of the training candidates had their own dossier containing their personal information and the instructors' reports on the progress of the candidate in individual learning subjects. Of all Slovene candidates attending the school in the Near East ten completed the SOE training and six of them were subsequently sent on missions to Slovenia. During the training the candidates lived in segregated groups arranged according to their nationalities. The groups were under British administration and the candidates received payment from the latter as well as the Yugoslav government. The Slovenes proved extremely reliable and useful members of the SOE, prompted to undergo the training by a great love of their country and the desire to lead it to freedom.

Key words: recruitment, training, raid, sabotage, SOE, Cairo, the Near East, Slovenes, Ivan Rudolf

VIRI IN LITERATURA

TNA – The National Archives, nekdanji Public Record Office, London.

TNA, 1 – TNA, HS 3/151, Yugoslavia – planning of SOE/OSS activities, appendix A.

TNA, 2 – TNA, HS 3/171, HQ Force 133 to London, 3. 2. 1944.

TNA, 3 – TNA, HS 3/207, D/SD(a) to D/HV, 23. 10. 1942.

TNA, 4 – TNA, HS 5/167, from DH/20 to London, 11. 8. 1942.

TNA, 5 – TNA, HS 5/907, Operations: air supplies, sorties.

TNA, 6 – TNA, HS 5/908, Training of B1 personnel, D/H304 to B1, 30. 3. 1943.

TNA, 7 – TNA, HS 5/917, Wireless operators record sheets, 1941–1942.

TNA, 8 – TNA, HS 5/922, B1 Force 266, Lt. Col. GS.

TNA, 9 – TNA, HS 7/51, History of the Training Section of SOE, 1940–1945, September 1945.

TNA, 10 – TNA, HS 7/52, Group B Syllabus, Recruiting, 21. 7. 1944.

TNA, 11 – TNA, HS 7/55, Syllabus of Lectures at STS 103 (Camp X), Agent management, A 13, November 1943.

TNA, 12 – TNA, HS 8/435, History of the Training Section of SOE, appendix IV.

Bajc, G. (2002a): Collaboration between Slovenes from the Primorska region, The Special Operations Executive and the Inter-Services Liaison Department after the occupation of Yugoslavia (6. april 1941). *Annales, Series historia et sociologia*, 12, 2002, 2. Koper, 363–384.

Bajc, G. (2002b): Iz nevidnega na plan: slovenski primorski liberalni narodnjaki v emigraciji med drugo svetovno vojno in ozadje britanskih misij v Sloveniji. Koper, Založba Annales.

Bazovica. Glasilo Jugoslovanskega odbora iz Italije, Kairo.

Beevor, J. G. (1981): SOE: Recollections and Reflections 1940–1945. London, The Bodly Head.

Biber, D. (1979): Zavezniške misije in obveščevalne službe v NOB. Zaščita narodnoosvobodilnega boja. Republiški sekretariat za notranje zadeve SR Slovenije. Ljubljana, 140–149.

Biber, D. (1991): Zavezniške in sovjetske misije ter obveščevalne službe v NOB. Borec, XLIII/1–3. Ljubljana, 77–138.

Foot, M. R. D. (1999): SOE, Special Operations Executive 1940–1946. London, Pimlico, (dopolnjena izdaja iz leta 1984).

Jevnikar, I. (ed.) (1995–2003): Iz arhivov in predalov. Mladika, XXXIX, 1995; XLI, 1997; XLII, 1998; XLIII, 1999; XLIV, 2000; XLV, 2001; XLVI, 2002; XLVII, 2003. Trst.

Mackenzie, W. J. M. (2000): The Secret History of SOE: The Special Operations Executive 1940–1945. London, St. Ermin's Press.

Piekalkiewicz, J. (1973): Vohuni, agenti, vojaki. Za kulisami druge svetovne vojne. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Rigden, D. (2001): SOE Syllabus: Lessons in ungentlemanly warfare, World War II. London, Public Record Office.

Seaman, M. (2000): Secret Agents Handbook of Special Devices: World War II. London, Public Record Office.

Šotorska knjižnica. Glasilo Jugoslovanskega odbora iz Italije, Kairo.

Vidic, J. (1989): Angleški obveščevalci, vohuni ali junaki. Ljubljana, Mladinska knjiga.

INFORMATORJA

Kobal, C. (2004): Ciril Kobal, 1920, upokojenec. Ustno pričevanje. Magnetofonski zapis pri avtorju.

Simčič, S. (2004): Stanislav Simčič, 1916, upokojenec. Ustno pričevanje. Magnetofonski zapis pri avtorju.